

แนวโน้ม ผลกระทบ และการเตรียมรับมือ การระบาดรอบที่สองของ COVID-19

คำานวน อึ้งชูศักดิ์ พ.บ., ส.ม.*

ประสิทธิ์ วัฒนาภา พ.บ., Ph.D.**

สมศักดิ์ อรรถศิลป์ พ.บ., M.Sc.***

* ที่ปรึกษากรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

** คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

*** กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

เป็นธรรมชาติของโรคระบาดโดยเฉพาะโรคที่ระบาดไปทั่วโลก (pandemic) ที่จะมีการระบาดซ้ำหลายระลอก โรคโควิด-19 ก็เกิดปรากฏการณ์เช่นนั้นในหลายประเทศ สังคมไทยเริ่มตั้งคำถามว่า แล้วประเทศไทยจะมีการระบาดระลอกสองหรือไม่ ถ้ามีจะเกิดจากสาเหตุใด เกิดที่ไหน ความรุนแรงจะมากกว่าหรือน้อยกว่าเดิม และประเทศไทยควรรับมืออย่างไร ควรเปิดประเทศหรือปิดไปเรื่อยๆ ฯลฯ จากการประเมินความเสี่ยงของกระทรวงสาธารณสุขและผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์และสาธารณสุขส่วนใหญ่ พอจะประมวลความเห็นโดยสังเขปได้ดังนี้

1. โอกาสเกิดการระบาดรอบสอง

ในที่นี้หมายถึงว่ามีการติดเชื้อโควิดเกิดขึ้นในประเทศไทย ไม่ได้หมายถึงการติดเชื้อจากประเทศอื่น แม้ว่าประเทศไทยจะไม่พบการติดเชื้อในประเทศมานานเกือบสองเดือน แต่ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะไม่เกิดขึ้น ตัวอย่างมีให้เห็นในหลายประเทศที่ไม่พบการติดเชื้อหลายสัปดาห์หรือเป็นเดือน แต่ในที่สุดก็เกิดการติดเชื้อและมีการระบาดขึ้นอีก เช่น ประเทศจีน หรือประเทศที่ควบคุมได้ดีในระยะแรก ก็เกิดการระบาดใหม่ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ ออสเตรเลีย ฯลฯ ประเทศไทยเองก็มี

โอกาสสูงที่จะเกิดการระบาดระลอกสองในครึ่งหลังของปีนี้

2. สาเหตุการระบาดระลอกสอง

ในต่างประเทศการระบาดระลอกใหม่มีสาเหตุเกี่ยวข้องกับการรวมตัวของผู้คนในสถานบริการเริงรมย์ (เกาหลี ญี่ปุ่น) หอพักแรงงานต่างชาติ (สิงคโปร์) สถานที่ปิดและคนแออัดเช่นตลาดอาหารขนาดใหญ่ (จีน) สำหรับประเทศไทย มีการวิเคราะห์ว่าการที่ประเทศไทยไม่พบคนไทยติดเชื้อในประเทศเป็นเวลาสองเดือน เป็นเรื่องชี้ว่าภายในประเทศน่าจะมีคนที่ติดเชื้อน้อยมาก ๆ หรืออาจไม่มีแล้ว การติดเชื้อใหม่น่าจะเกิดจากการนำเข้า โดยที่ประเทศไทยมีความเสี่ยงการนำเข้าทั้งทางบก ทางน้ำ และการเดินทางอากาศ เพราะ

2.1 ประเทศไทยไม่ได้เป็นเกาะแยกขาดจากคนอื่น (เหมือนไต้หวันที่ยังไม่เกิดการระบาดระลอกสอง) แม้ว่าจะควบคุมการเข้าออกของผู้คนที่มาทางน่านฟ้าได้ด้วยการจำกัดเที่ยวบิน แต่ประเทศไทยมีพรมแดนทางธรรมชาติติดกับประเทศเพื่อนบ้านรอบทิศ และมีแนวชายฝั่งที่ยาวเหยียด ทางสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ทำการจับผู้ลักลอบเดินทางเข้าประเทศแบบผิดกฎหมาย

วันละเป็นหลักร้อย ที่ไม่สามารถจับกุมได้คงอีกหลายเท่า ขณะนี้การระบาดทางทิศตะวันตกอันได้แก่อินเดีย บังคลาเทศ ยังรุนแรงมาก หากลูกกลมเข้าพม่า ประเทศไทยคงลำบาก สำหรับน้ำ มีเรือประมงไทยหลายพันลำพร้อมลูกเรือที่ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติออกไปหาปลาถึงประเทศไกล ๆ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย ในมหาสมุทรอินเดีย และยังมีผู้คนอพยพทางทะเลมุ่งมาประเทศไทย

2.2 เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่ใช่เพื่อการทำกำไรหรือเร่งการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบเดิม ประเทศไทยจำเป็นต้องเปิดประเทศอย่างแน่นนอนเพื่อให้ นักธุรกิจ นักท่องเที่ยวเข้ามาบ้าง แม้จะเป็นความเสี่ยง แต่เป็นความเสี่ยงที่จำเป็นและจัดการได้ถ้ามีกระบวนการและการเตรียมการที่ดีในช่วงจังหวะที่เหมาะสม

3. จังหวัดที่จะเกิดการระบาด

คงไม่แตกต่างจากรอบแรกมาก จังหวัดที่เริ่มพบผู้ป่วยติดเชื้อในประเทศมีประมาณ 15 จังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการเดินทาง การค้าขาย การผลิต เช่น กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จังหวัดที่มีท่าอากาศยานนานาชาติและเป็นเมืองท่องเที่ยวใหญ่ ๆ เช่น ภูเก็ต ชลบุรี เชียงใหม่ ขายแดนสำคัญทางใต้ ตะวันตก และตะวันออกของประเทศไทยมีด่านช่องทางเข้าออกต่างประเทศถึง 68 แห่ง

4. ความรุนแรงของการระบาดรอบสอง

ทางหลักวิชาการระบาดวิทยานั้น การระบาดและความรุนแรงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างน้อยสามปัจจัยด้วยกัน ปัจจัยแรกคือ ตัวเชื้อโรค ปัจจัยที่สองคือ พฤติกรรมและภูมิคุ้มกันของประชาชน และปัจจัยที่สามคือ ระบบของสังคมและมาตรการด้านต่าง ๆ ว่าเข้มแข็งหรืออ่อนแอ

ปัจจัยในด้านตัวเชื้อ SAR-CoV-2 นั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติเป็นสายพันธุ์ใหม่ ๆ ล่าสุดสายพันธุ์ D614G เป็นสายพันธุ์หลักไม่ใช่สายพันธุ์ที่แรกเริ่มจากจีน อาจมีสมมุติฐานว่าสายพันธุ์ใหม่นี้ติดง่ายขึ้นจากการสังเกตในห้องปฏิบัติการ แต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนว่า ความรุนแรงของตัวโรคจะเพิ่มขึ้นหรือลดลง แบบแผน

ของการติดเชื้อในหลายประเทศพบว่าคนติดเชื้อเริ่มเป็น คนอายุน้อยลงซึ่งทำให้ไม่ค่อยมีอาการรุนแรง ปัจจัยด้านตัวเชื้อในขณะนี้จึงไม่ใช่เรื่องคุกคามที่สำคัญ

ปัจจัยในด้านพฤติกรรม แม้ว่าประเทศไทยจะมีคน ลักลอบเข้าเมืองพอดู แต่คนไทยและแรงงานอพยพให้ความร่วมมือในด้านการสวมหน้ากาก ล้างมือ อย่างดี เจ้าของกิจการต่าง ๆ กวดขันมาตรการเหล่านี้ โรงงานให้ความร่วมมือ โดยภาพรวม พฤติกรรมการป้องกันตนเอง ยังใช้ได้ แต่ก็สามารถทำได้มากขึ้น ทำให้เบาใจว่าการระบาดระลอกใหม่ไม่น่าจะรุนแรงกว่าเดิม

ปัจจัยด้านระบบสังคมสิ่งแวดล้อม ประสพการณ์จากการระบาดรอบแรกทำให้วงการแพทย์และวงการสาธารณสุขเพิ่มความพร้อมทั้งในด้านสถานที่ เวชภัณฑ์ อุปกรณ์ ห้องปฏิบัติการ แนวทางการดูแลรักษา และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกระทรวงสาธารณสุข และคณะแพทย์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ สังคมส่วนรวมและทุกกลไกของรัฐให้ความสำคัญและสนับสนุนการควบคุมโรคอย่างสุดตัว (whole government and whole society response) นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ประเทศไทยควบคุมการระบาดได้ดี หากคนไทยยังรักษาความเป็นหนึ่งเดียวกันได้ การระบาดระลอกสองจะไม่รุนแรงเหมือนรอบแรก

5. การเปิดประเทศจะทำให้เกิดการระบาดใหญ่หรือไม่

แม้จะพยายามกระตุ้นให้คนไทยลงทุน จับจ่ายใช้สอยท่องเที่ยว เพื่อให้วงล้อเศรษฐกิจเริ่มหมุน แต่ลำพังการใช้จ่ายของคนไทยที่พอมีกำลังซื้อคงไม่พอที่จะสร้างงานและจุดให้ประเทศไทยหลุดออกจากวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศไทยต้องพึ่งการลงทุนจากต่างประเทศและการท่องเที่ยวโดยชาวต่างประเทศในอัตราที่สูง ประเทศไทยจึงต้องยอมรับว่าไม่สามารถปิดประเทศในลักษณะนี้ต่อไปเป็นปีจนกระทั่งสถานการณ์ โควิดสงบลงทั่วโลกหรือรอจนมียาหรือวัคซีนที่ลดการติดเชื้อ หนทางที่ควรทำคือการวางแผนเปิดประเทศอย่าง

ปลอดภัยเหมือนที่เคยทำสำเร็จมาแล้วในเรื่องการเปิดเมืองปลอดภัย

ขณะนี้ ภาคธุรกิจและภาคการท่องเที่ยวได้ยกร่างมาตรการที่สามารถลดความเสี่ยงลงได้ เช่น การเริ่มรับนักท่องเที่ยวและผู้เชี่ยวชาญที่มาอยู่ระยะยาว นักศึกษาชาวต่างชาติที่มาเรียนเป็นปี ตามด้วยการท่องเที่ยวที่จำกัดจำนวนคนและเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพ ทำความตกลงกับประเทศคู่เจรจา มีการตรวจการติดเชื้อที่ประเทศต้นทางสามวันก่อนเดินทาง มีการประกันสุขภาพ ตรวจการติดเชื้อเมื่อเดินทางมาถึง การเข้าระบบกักตัวระยะสั้นหรือระยะยาวตามระดับความเสี่ยงของแต่ละประเทศต้นทาง การมีระบบติดตามการเดินทาง การควบคุมกำกับให้ปฏิบัติตัวในเรื่องการสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา และการงดเว้นการท่องเที่ยวสถานบันเทิง ฯลฯ วิธีการเหล่านี้สามารถสร้างความปลอดภัยได้ รัฐบาลควรตั้งคณะทำงานร่วมกันระหว่างภาคการค้า ภาครัฐ และนักวิชาการ เพื่อออกแบบให้มีความเสี่ยงต่ำสุด ซึ่งจะเป็นหลักประกันว่าจะไม่เกิดการระบาดใหญ่

นักวิชาการของกรมควบคุมโรคและนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดลได้ทำการจำลองสถานการณ์และพบว่า หากมีกรณีที่ผู้ติดเชื้อหลุดลอดผ่านการเฝ้าระวังเข้ามาวันละหนึ่งถึงสองราย ด้วยมาตรการที่มีอยู่จะไม่เกิดปัญหาเกินความสามารถที่จะรองรับได้

6. เป้าหมายการรับมือการระบาดระลอกต่าง ๆ ที่จะตามมา

การยอมรับความจริงและเตรียมตัวของประชาชนทั้งประเทศและการมีเอกภาพในการควบคุมการระบาดจะช่วยให้ผลกระทบของรอบสองไม่รุนแรงเหมือนรอบแรก เริ่มด้วยเอกภาพในการกำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์ที่มิได้เน้นให้ผู้ติดเชื้อในประเทศเป็นศูนย์กลางหรือไม่มีการติดเชื้อในประเทศเลย แต่เน้นควบคุมให้มีการติดเชื้อในระดับต่ำที่มีผลกระทบน้อย (low transmission and low damage) การติดเชื้อในระดับต่ำอาจมีตัวชี้วัดสองตัวคือ จำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่ไม่เกินกี่คนต่อประชากรหนึ่งล้าน

คนต่อสัปดาห์ และจำนวนเตียงที่ยังว่างอยู่สำหรับการดูแลผู้ป่วยโควิดที่อาการรุนแรงหรืออยู่ในภาวะวิกฤต ขณะนี้กำลังมีการกำหนดเป้าหมายนี้เป็นรายจังหวัดเพื่อจัดระดับสถานการณ์และเป็นสัญญาณให้ปรับเพิ่มมาตรการ เช่น ให้ทำงานที่บ้านเพิ่มขึ้น งดกิจกรรมที่รวมผู้คน ฯลฯ ทั้งนี้ ภายใต้การตัดสินใจของคณะกรรมการควบคุมโรคติดต่อจังหวัดที่มีการปรึกษาหารือกับส่วนกลางเพื่อกำหนดมาตรการตามหลักวิชา

7. การจัดระดับความรุนแรงของการระบาดในระลอกที่สอง

สามารถคาดคะเนสถานการณ์การระบาดในประเทศไทยเป็นสี่ระดับ โดยเป็นการจัดระดับรายจังหวัดไม่ควรเป็นภาพรวมทั้งประเทศ

ระดับที่หนึ่งคือ ในปัจจุบันที่มีแต่ผู้ติดเชื้อจากภายนอกประเทศ ขณะนี้ทุกจังหวัดอยู่ในระดับหนึ่ง

ระดับที่สอง มีการติดเชื้อในพื้นที่ประปราย อยู่ในวงจำกัด สามารถติดตามผู้ป่วยและผู้สัมผัสได้ทุกราย ถือเป็นการแพร่เชื้อในระดับต่ำที่จัดการได้ ในอนาคตอาจมีบางจังหวัดที่เข้าระดับหนึ่ง โดยเฉพาะจังหวัดศูนย์กลาง การคมนาคม ค่าขาย ท่องเที่ยว

ระดับที่สาม มีการติดเชื้อเป็นกลุ่มก้อนและขยายตัวแต่ควบคุมได้ ที่ต้องระวังคือ super spreading events คือการที่มีคนติดเชื้อจำนวนหนึ่งไปแพร่เชื้อในสถานที่ซึ่งเอื้อต่อการกระจายเชื้อและมีคนจำนวนมากอยู่ด้วยกัน เช่น ในสถานบันเทิง หรือสนามมวยที่พบในรอบแรก หรือในหอพักแรงงานต่างชาติ หรือในเรือนจำที่คุมขัง ฯลฯ เหตุการณ์นี้จะเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้เกิดการติดเชื้อเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยจึงต้องให้ความสำคัญกับการควบคุม super spreading event โดยทีมเฝ้าระวังสอบสวนโรคทุกจังหวัดต้องสามารถสืบหาต้นตอ ทำการปิดกิจการหรือกิจกรรมเฉพาะที่หรือใกล้เคียง และควบคุมทุกอย่างให้ได้ภายในสองสัปดาห์ และมีสถานที่สำหรับรองรับการแยกกักผู้สัมผัสเป็นกลุ่มย่อยๆ ไม่ใช่กลุ่มใหญ่ๆ จังหวัดที่มีความเสี่ยงต้องเตรียมการให้พร้อมที่จะรองรับเหตุ-

การณั้แบบนี้ที่อาจพบการติดเชื้อวันละหลายสิบลาย

ระดับที่สี่ จำนวนติดเชื้อวิกฤติเกินกว่าที่ระบบสาธารณสุขจะรองรับได้ เนื่องจากไม่สามารถควบคุมหรือสืบทราบได้ว่าจำนวนการติดเชื้อที่เพิ่มขึ้นมาจากที่ใดหรือการติดเชื้อกระจายวงกว้างจนสอบสวนและทำการติดตามผู้สัมผัสไม่ทัน อาจจำเป็นต้องทำการล๊อคดาวน์แต่ก็ควรเป็นเฉพาะพื้นที่อำเภอ เช่น ที่เกิดขึ้นที่ภูเก็ต ไม่มีความจำเป็นต้องทำทั้งประเทศ

คาดว่าภาระบาดในระลอกที่สองน่าจะเป็นเพียงระดับสองหรืออย่างมากระดับสาม และเป็นเพียงบางจังหวัด

8. ปัจจัยสำคัญที่จะควบคุมให้อยู่ในระดับการแพร่เชื้อต่ำ

8.1 ประชาชนต้องคงมาตรการส่วนบุคคลอันได้แก่การสวมหน้ากากผ้า/หน้ากากอนามัยในที่สาธารณะ การล้างมือ การมีระยะห่าง การไม่รวมตัวกันจำนวนมากทำกิจกรรมที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาด ซึ่งมั่นใจว่าจะทำเรื่องนี้ได้ดีต่อไป เมื่อสถานการณ์ขยับขึ้น ก็ต้องเพิ่มความเข้มข้นตามไป

8.2 การควบคุมโรคขั้นพื้นฐาน ได้แก่การตรวจพบผู้ติดเชื้ออย่างรวดเร็วและนำมาแยกรักษา การเพิ่มจำนวนเตียงรองรับผู้ป่วยรุนแรงให้เพียงพอ รวมถึงมีหอพักผู้ป่วยโควิดที่อาการไม่มาก (hospital) การค้นหาผู้สัมผัสใกล้ชิดและแยกกักเฝ้าดูอาการ (local and state quarantine) จะต้องคงความเข้มข้นโดยเฉพาะในจังหวัดที่มีปัจจัยเกื้อหนุนการระบาด

8.3 การปิดกิจกรรมและกิจการที่จำเพาะไม่เหวี่ยงหากเกิดการระบาดเป็นกลุ่มก้อนและจำเป็นต้องปิดกิจกรรมหรือกิจการหรือสถานที่หรือการรวมตัว ควรให้จำเพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือมีความเสี่ยงที่ปรากฏชัด ยกเว้นบางกิจการที่อาจต้องทำอย่างกว้างขวาง เมื่อมีการระบาดระดับสามในจังหวัดใด อาจมีความจำเป็นต้องปิดสถานบันเทิงทั้งหมด หรืองดการขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เพื่อลดการแพร่ระบาด และลดปัญหาการบาดเจ็บ

บนท้องถนนที่ทำให้ต้องมีผู้ป่วยไปห้องฉุกเฉินและใช้เตียงผู้ป่วยวิกฤติเพิ่มขึ้น (มีข้อมูลว่าภายหลังผ่อนปรนให้สถานบันเทิงเปิดได้ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ มีเพียงครั้งเดียวของสถานบันเทิงที่ปฏิบัติตามได้อย่างดี)

8.4 การล๊อคดาวน์หรือกึ่งล๊อคดาวน์ที่ทำในการระบอบแรก จะกระทำต่อเมื่อไม่สามารถควบคุมได้ด้วยวิธีที่หนึ่งถึงสามตามที่กล่าวมา มาตรการนี้ควรจำกัดวงให้เล็กที่สุดไม่ครอบคลุมทุกจังหวัดหรือทุกพื้นที่เหมือนที่ผ่านมา เพราะเป็นมาตรการที่กระทบรุนแรง

8.5 ต้องมีกลไกในการชักจูงการควบคุมการระบาดเพื่อให้เกิดการดำเนินการที่เหมาะสมพอดีมีเหตุผล จากเหตุการณ์ที่พบผู้ติดเชื้อในทหารอียิปต์ที่แวะมาพักที่ระยองเมื่อต้นเดือนกรกฎาคม ทำให้เห็นว่า ประเทศไทยยังมีจุดอ่อนในเรื่องการใช้มาตรการที่เกินความจำเป็นและสร้างความเสียหาย เช่น การปิดโรงเรียนหลายร้อยแห่ง การตีขลุมว่าจังหวัดระยองเป็นแหล่งแพร่โรค ใครไประยองมาถือเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยง

ประเทศไทยมีโอกาสมากที่จะเกิดการระบาดของโรคโควิดระลอกสองในช่วงครึ่งหลังของปี 2563 คงไม่สามารถทำให้ประเทศไทยปลอดการติดเชื้อและคงตัวเลขศูนย์ได้ตลอดไป เพราะถ้าตั้งเป้าแบบนั้นก็ต้องปิดประเทศปิดพรมแดนไปตลอด และถึงแม้จะปิดประเทศก็ยังมีโอกาสหลุดรอดเข้ามา แต่ประเทศไทยสามารถควบคุมให้การแพร่เชื้ออยู่ในระดับต่ำ (low transmission) และมีผลเสียหายน้อย (low damage) สามารถเปิดประเทศอย่างปลอดภัยเหมือนที่ช่วยกันเปิดเมืองได้สำเร็จมาแล้ว ด้วยการคงมาตรการที่ดีไว้และละเว้นมาตรการที่เกินความจำเป็น มีการจัดระดับสถานการณ์และเตือนให้สังคมรับรู้ว่าจะทำอะไรเพิ่มหรือต้องไม่ทำอะไร สิ่งเหล่านี้เกิดได้จากการทำให้ประชาชนทั้งหมดและทุกส่วนราชการมีเป้าหมายและเข้าใจตรงกัน ร่วมมือกันเพื่อรับมืออย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งเชื่อว่าทำได้อย่างแน่นอน และประเทศไทยจะสามารถรับมือกับการระบาดระลอกสองหรือระลอกอื่นๆ ได้อย่างสมดุล ทั้งมิติด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศ